

Oči nestvora so kot sovje, gobec
 lisičji in zobje so kot podganje,
 vsak sklep telesa grbavega je
 oglat, bodeč. Strmi in govori:
 »Od kod in kam, ti pustolovec blodni?
 Me ne poznaš? Jaz oče sem vseh dvomov,
 glasnik nesreče in glasnik kesanja,
 ki so mi nohti ostri kakor kremplji,
 da ž njimi v vaši vesti grebem grob,
 ki v njem gnijo naj blazne ljudske sanje.
 Kaj hočeš? Kaj si dvignil vso to trumo,
 da zdaj trpi in kleca? Ideal
 je sad na veji, ki nikdar je ne doseže
 človeška roka; vrh planine te
 se dviga nedostopen do neba.
 Obrni se, nazaj! — ti pustolovec,
 dejanja si umerjaj po močeh,
 po zemlji hodi z drobnimi koraki.«

Tedaj pa vrh gore udari grom,
 vihar zatuli in megla se dvigne,
 pod nebom orel zavrešči; in sonce
 zasije, ki slavno sije, hrani in ogreva;
 in Titov glas se vsuje kakor dež
 na utrujeno kolono, zmerom žejno
 njegovega glasu:

»Naprej!«

Prev. Mile Klopčič

Sutjeska

Peko
 Dapčević

Bilo je težko.
 Komu?
 Vsakomur.
 Kje?
 Povsod.
 Komu težje?
 Vsakomur težje — povsod težje
 Vedno težje.

Komandatu zato, ker je moral bolj kot kdaj prej vedeti, kaj pomeni
 imeti usodo ljudi — v svoji roki, v svoji besedi, gibu, hotenju, uresničevanju.

Komisarju, ki je moral nositi osebno in splošno skrb za deliti vse s komisarjem, je bilo težje kot kadarkoli doslej.

Borcu, ki se je moral osebno in splošno tako oplemenititi, da se je bolj kot kadarkoli žrtvoval za splošno in da je, ne da bi mislil na osebno, videl samo splošno, ker je bila to njegova edina velika osebnost. Tu in samo tu je bil lahko zgolj delček in hkrati velikan.

Ranjencu, ne samo zato, ker ni več mogel sodelovati v boju, temveč zato, ker je prvič občutil breme, kot mi je rekel eden izmed ranjenih tovarišev (čeprav ni imel pravice do tega).

Mladincu, ker je občutil, da mu hoče nekdo zvezati krila, preprečiti polet v lepšo prihodnost zase in za svoj narod.

Staršem (ki vedno vidijo najhujše, teže kot kadarkoli. Težje kot kadarkoli), ker je bilo za njihove upe vse izgubljeno, vse, razen solza, ki so jim ostale kot stara pravica, da spremljajo delček svojega telesa — do tistega, kar stori človek, ko nosi v sebi svoje najljubše. Ostala jim je pravica, da jih zgolj spremljajo, brez možnosti, da bi jim lahko v tem kotlu dali roko ali da bi jim lahko prihranili te grozote. Ostala je ljubezen do zemlje, ki jih bo mogoče vendar »nekako« skrila in jim jih ohranila.

Našim goram je bilo težko, goram, ki so bile naši varuhi in bojišče neenakopravnega boja.

Oblakom, ki so nas skrivali, zakrivajoč nebo.

Pastirju, ki je po nemiru svojih ovac spoznal težo boja in naše usode, kot mi je rekel stari pastir v Miljevini ter me hkrati vprašal, kako je sploh kdo ostal živ.

Titu.

Njemu je bilo najtežje, najbolj grenko.

Njemu je bilo težje od najtežjega, saj je moral vse težave, komandantove in komisarjeve, borčeve in ranjenčeve nositi v sebi, nositi nevidno, komandantsko, človeško, očetovsko.

Nenehno nositi vse to.

Bojevati se s tem in s sovražnikom.

Bojevati se s tem in z dolžnostjo.

Bojevati se s tem in z vsem, kar je ustvarilo Sutjesko, našo pot, naše upanje, našo največjo zmago, našo prihodnost in deželo.

Nositi je moral končno vsak tresljaj vseh — bilo je najtežje.

Solza mu je lahko zaigrala v očesu, pa je ni smel pokazati, nihče je ni smel niti zaslutiti, kje šele videti. Tudi solzo v očesu borca, ki sem od njega zvedel za zadnjo željo, ko je umiral, naj rečem Titu, da bi ga po smrti sprejeli v partijo, tudi to je moral zatajiti z grenkobo dni, s težo bremena, s solzami in ponosom vseh.

Do poguma je imel pravico.

Do tega, da je delil pogum in trpljenje, tudi do tega je imel pravico. Toda do tega, da bi pokazal žalost, do tega ne, saj je bil vrhovni komandant, saj je usmerjal misel in željo vseh — organiziran preboj iz tega kotla.

To je bil Tito več kot kadarkoli.

Tu je Tito moral biti več kot kadarkoli, saj je bilo od tega odvisno, koliko bo težav in kdaj bo lažje.

Sutjeska . . .

20. junija 1958

Partizan Ivan pripoveduje

Jure
Franičević-
Pločar

Obkolili so nas lačne,
zbite.
Noge so nam klecale.
Niti naspani nismo bili.
Oči so nas pekle,
bili smo okostnjaki,
sence.
Veliko jih je od gladu,
od utrujenosti
popadalo.
O, mati moja,
kako smo gladovali.
Surovo konjsko meso
in travo smo
jedli.
Kadar smo spregovorili
o kruhu,
se nam je zazdelo,
da jemo
kruh.

Tito pa je rekel,
da moramo prebiti
obroč.

Bil je z nami,
mi smo ga videli,
mi smo ga čutili.